

PARTNERKEUZE BIJ GRIEKSE MIGRANTEN IN GENK EN IN BRUSSEL: TUSSEN TRADITIE EN MODERNITEIT

Inleiding

In de media wordt vaak gesuggereerd dat het vraagstuk van sociale integratie louter betrekking heeft op de vraag of en hoe men allochtonen in de Belgische samenleving moet inpassen. Hierdoor dreigt het probleem te worden geëtniseerd. Door de aandacht vooral te vestigen op etnische minderheden lopen we het risico bepaalde groepen in de samenleving te stigmatiseren, interne differentiaties te veronachtzamen en belangrijke gelijkenissen tussen categorieën allochtonen en autochtonen uit het oog te verliezen (Engbersen, 1995: 17). Dit artikel poogt een aantal nuanceringen aan te brengen in het migrantendebat door enerzijds te wijzen op gelijkenissen tussen verschillende culturen en door anderzijds binnen een bepaalde migrantengroep differentiaties aan te brengen naargelang de generatie en de regio. De aandacht in dit onderzoek zal toegespitst worden op een bepaald aspect van de cultuur, namelijk het proces van partnerkeuze. De evolutie van een traditioneel zuidelijk patroon naar een Belgisch patroon zal als indicator gebruikt worden voor de mate waarin cultuurpatronen van het gastland worden overgenomen (anders gezegd: de graad van culturele openheid). Er zullen enkel uitspraken gedaan worden over dit specifieke gedrag binnen verschillende culturen zonder rekening te houden met de houding ten opzichte van de eigen of een andere cultuur.

Als migrantengroep werd de Griekse gemeenschap in Genk en in Brussel gekozen. Aan de Griekse migranten werd tot nu toe weinig aandacht besteed. Vergeleken met de Turkse en Marokkaanse groep is de Griekse maar klein van omvang¹ en op het eerste gezicht is de leefwijze van de Griek niet erg verschillend van die van de Belg. Grieken worden net als Italianen, Spanjaarden, Portugezen... als minder 'problematisch' ervaren dan de Turken en Marokkanen.

De eerste onderzoeksvraag die gesteld wordt, is in welke mate Grieken gelijkenissen vertonen met Turken, Marokkanen en Zuid-Italianen wat betreft de traditionele partnerkeuze. De tweede vraag spitst zich toe op het onderscheid hoofdstad - provinciale stad binnen de Griekse gemeenschap. In de literatuur over migranten valt het immers op dat er dikwijls in veralgemeningen wordt gesproken. Studies behandelen migranten in België of Nederland, zonder dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende regio's in deze landen.

¹ In heel België wonen naar schatting 25000 Grieken, waarvan 15000 in Brussel en 2500 in Genk. In deze cijfers zijn de genaturaliseerde Grieken meegerekend.

Daarom vraag ik mij in dit artikel af of er geen verschillen zijn tussen Grieken die in een stad zijn opgegroeid en Grieken die in een meer provinciale regio wonen. Als stad werd de hoofdstad Brussel uitgekozen, als meer landelijke regio de 'mijnçités' van Genk. Bestaat er tussen beide Griekse gemeenschappen een verschil in de mate van openheid ten aanzien van Belgische gebruiken rond partnerkeuze? Hoe minder het traditionele Griekse patroon van partnerkeuze gevolgd wordt, hoe meer open of hoe modernier de profilering ten opzichte van Belgische gebruiken lijkt te zijn. Daar er over partnerkeuze bij de Griekse migranten geen literatuur werd gevonden, zal de traditionele partnerkeuze beschreven worden aan de hand van interviews met Griekse migranten van de eerste generatie. Via deze interviews zal ook de mate van openheid bestudeerd worden van hun kinderen, de tweede generatie Griekse migranten².

In dit onderzoek nemen diepte-interviews een centrale plaats in. Via deze interviews wordt de relatie tussen ouders en kinderen in het proces van partnerkeuze onderzocht, en wordt van nabij bekeken welke impact de leefomgeving (hoofdstad of provincie) heeft op dit proces.

Eerst wordt kort geschetst hoe de partnerkeuze in het westen en in een aantal mediterrane landen verloopt, en welke rol de ouder-kind-relatie er in dit proces speelt. Dit overzicht is gebaseerd op bestaande literatuur over partnerkeuze in het westen (De Hoog, Adams, Burr, Uunk) en in Turkije, Marokko en Zuid-Italië (Yerden, Esveldt, Lievens, Leman). Hierbij dient opgemerkt dat het westerse en het mediterrane model twee ideaaltypes zijn. Er wordt dus afstand genomen van de eindeloze variaties, de talloze nuances en de talrijke verstoringende factoren die elke culturele werkelijkheid kenmerken. We proberen enkel een beeld te vormen van de karakteristieke, steeds terugkerende patronen die een cultureel systeem kenmerken (Tennekes, 1990: 146). Uit de vakliteratuur worden vervolgens twee hypothesen gehaald, die gebruikt worden in het eigen onderzoek, met name een kwalitatieve studie van Griekse migranten in Genk en in Brussel (waarvan 20 personen tot de eerste generatie behoren, en 52 tot de tweede.)

1. Onderzoeksopzet

In westerse samenlevingen is het huwelijk geïnstitutionaliseerd rond het ideaal van de 'vrije' partnerkeuze. Vanuit sociologisch standpunt zijn er evenwel ver-

² Hier dient opgemerkt te worden dat informatie over de tweede generatie bekomen werd via de ouders. Dit kan voor een vertekening van het proces van partnerkeuze zorgen. Dit werd zoveel mogelijk vermeden door de nadruk te leggen op feitelijke gebeurtenissen.

schillende factoren die de liefdesbanden controleren³. Uit een analyse van het proces van partnerkeuze kan begrepen worden dat mensen hun partners op een vrij systematische manier kiezen. Men kiest meestal een levensgezel van wie één of meerdere kenmerken sterk met de eigen kenmerken overeenstemmen (Uunk, 1996: 173). De volkswijsheid 'soort zoekt soort' lijkt meer te kloppen dan 'les extrêmes se touchent'. Ook al wordt het initiatief door de partners zelf genomen, toch is de partnerkeuze niet helemaal vrij. Zo wordt de vrijheid beperkt door geografische afstanden. De kans op een relatie stijgt naarmate mensen dichter bij elkaar wonen of werken. Verder kunnen derde personen invloed uitoefenen op de partnerkeuze om de samenhang van de familie te garanderen. Zij kunnen er mede voor zorgen dat de relatie beëindigd zal worden indien de partner te sterk afwijkt van de achtergrond van de familie. Hoe meer de partners op elkaar gelijkend, hoe groter de kans op een langdurige relatie.

Deze kenmerken contrasteren met het traditionele proces van partnerkeuze in Turkije, Marokko en Zuid-Italië. Daar worden liefdesbanden sterk door de ouders gecontroleerd. Jongeren hebben in het algemeen niet de vrijheid om zelf hun partner te kiezen en hebben ook niet de kans om met elkaar kennis te maken voor het huwelijk. Er wordt bij de opvoeding een sterk onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes. In het algemeen dienen jongeren ouderen te respecteren en dienen ze voor hun relatie de goedkeuring te hebben van hun ouders⁴.

Op basis van de literatuurstudie m.b.t. bovengenoemde mediterrane landen en uitgaande van gesprekken met familieleden en kennissen, en ervaringen opgedaan in Griekenland, kan worden verwacht dat in Griekenland ouders en familieleden traditioneel een sterke controle uitoefenen op de partnerkeuze van hun kinderen. Bemiddeling is er de normale gang van zaken.

³ De volgende factoren beïnvloeden de partnerkeuze: nabijheid of afstand; onmiddellijke stimuli als fysieke aantrekkelijkheid, gewaardeerde gedragingen (b.v. levendigheid), en gelijke interesses; de reactie van significante anderen in het begin van de relatie; de reactie van de partners bij verdere onthullingen; de mate van onderlinge overeenstemming; gunstige beoordeling van de anderen; consensus over waarden, ideeën en doelen; homogeniteit op gebied van ras, etniciteit, religie, sociale klasse, leeftijd, ...; alternatieve aantrekkingskracht; rolcompatibiliteit (d.w.z. het spelen van rollen die genoeg schenken aan en die voorspelbaar zijn voor beide partners); netwerk van vrienden en relaties.

⁴ Daar kinderen (vooral meisjes) traditioneel weinig kansen hebben om een partner te leren kennen, is de mening van derden heel belangrijk en functioneel. Dat meisjes een onderdanige houding dienen aan te nemen, wordt meestal niet als problematisch beschouwd. Meisjes hebben deze houding eerder geïnternaliseerd. Door gebrek aan media, een lage opleiding, slechte mobiliteit en weinig uitgaansmogelijkheden, worden jongeren niet of weinig geïnformeerd over alternatieve partnerpatronen.

Uit een analyse van de partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse migranten in België blijkt dat volgende elementen indicatief zijn voor een verandering van een traditionele naar een vrij(er)e partnerkeuze: initiatief tot het huwelijk, trouwen op latere leeftijd, maagdelijkheid, onderwijs, beroep van de vader, religie, nationaliteit van de partner, het netwerk⁵, tradities en ceremonies inzake verloving en huwelijk. Deze indicatoren zijn echter niet alleen van toepassing op Turkse en Marokkaanse migranten, maar op alle migranten waar ouders en familieleden traditioneel een grote rol spelen in de partnerkeuze. Ze dienen dan ook als achtergrond waartegen de partnerkeuze van de tweede generatie Griekse migranten zal worden beschreven.

Op basis van het ideaaltypische onderscheid tussen *Gesellschaft* en *Gemeinschaft* van Tönnies (1963) kan worden verwacht dat de partnerkeuze bij Griekse jongeren in Brussel minder traditioneel verloopt dan in Genk, omwille van de anonimiteit en de beperktere sociale controle in een grootstad. Griekse jongeren in Brussel zouden vrijer zijn in hun partnerkeuze en meer open staan tegenover Belgische gewoonten. In dit onderzoek zullen we zien dat dit niet steeds het geval is.

Vooraleer we overgaan tot een analyse van de onderzoeksresultaten, eerst enkele opmerkingen over de gebruikte methode. Het onderzoek is, zoals reeds aangegeven, gebaseerd op diepte-interviews. Deze kwalitatieve methode draagt de voorkeur weg, omdat de beleving van de respondenten er centraal staat en omdat een interactieve en flexibele bevragsingsmethode een maximum aan relevante informatie kan opleveren. In totaal werden twintig diepte-interviews afgenomen bij de eerste generatie Griekse migranten, die grootgebracht is in traditionele dorpen in Griekenland. Via de interviews van de eerstegeneratierespondenten werd informatie bekomen over de partnerkeuze van hun kinderen, de tweede generatie. In Genk en Brussel werd op die manier de partnerkeuze beschreven van 52 onderzoekspersonen van de tweede generatie.

Via mijn vader, Georgios Mokos, veertien jaar voorzitter van de Griekse gemeenschap in Genk, een Griekse oom die twintig jaar huisarts is in Genk, en via mijn grootouders, die tot de eerste Genkse migranten behoren, ben ik in contact gekomen met tien respondenten in Genk. Voor de selectie van deze per-

⁵ Een sociaal netwerk is van grote invloed op de sociale controle en dus op het gedragspatroon van diegenen die deel uitmaken van dit netwerk. Het is al gebleken dat de hechte relatie tussen familieleden en omgeving een factor van grote invloed is bij de keuze van een huwelijkspartner in Turkije. Vorming van een netwerk begint bij de familie, breidt zich uit tot het dorp en vervolgens tot de regio waar men vandaan komt. De leden van een netwerk ontmoeten elkaar veelal in cafés, in moskeeën, thuis of op het werk. Het geroddel is een vorm van sociale controle en ontleent zijn effectiviteit aan het feit dat het nauw verbonden is met de negatieve sancties die kunnen volgen als men over elkaar dingen aan de weet is gekomen (Yerden, 1995: 50-51).

sonen heb ik gewerkt volgens het principe van 'criterion sampling' (Patton, 1987: 56). A-priori werden enkele criteria vastgelegd op basis waarvan vervolgens personen werden geselecteerd - met name: de streek uit Griekenland, het al dan niet gelovig zijn, het al dan niet studeren van de kinderen, de reden van migratie, de politieke ideologie, de mate van traditiegetrouwheid en het geslacht⁶.

In Brussel heb ik via een tante die al meer dan tien jaar een drukbezocht Grieks restaurant heeft en via mijn groot tante, die een uitgesproken interesse vertoont voor partnerkeuze bij Griekse migranten, tien respondenten geselecteerd⁷. In Brussel was de controle over deze selectie echter beduidend lager dan in Genk. Zowel in Genk als in Brussel vond ik het zeer belangrijk om een vertrouwensrelatie te hebben met de respondenten. Daar ik in Genk (Zwartberg) op voorhand kon rekenen op die vertrouwensrelatie (mijn grote familie is er gekend), kon ik mij meer concentreren op de selectie van de onderzoekspersonen en aldus een maximale variantie bereiken. Omdat ik mij in Brussel op een 'vreemd' gebied bevond, ondervond ik moeilijkheden met het aanknopen van vertrouwensrelaties. Daardoor werd ik afhankelijk van mijn gatekeepers.

Ten slotte wil ik een aantal bemerkingen geven over de subjectieve betrokkenheid bij het onderzoek. Als Griekse een Griekse populatie ondervragen heeft voor- en nadelen. Je bent als onderzoekster erg betrokken bij het onderzoeksveld. Het nadeel hiervan is dat verschillende gebeurtenissen als vanzelfsprekend worden aangenomen, waardoor er niet meer op doorgevraagd wordt. Dit was het geval bij mijn eerste interviews. Daarna heb ik me voorgenomen om mezelf tijdens de interviews niet meer als Griekse op te stellen maar als een 'buitenstaander', als iemand die niets van de Griekse cultuur afwist. Mijn interviews werden langer en grondiger.

Alhoewel ik geprobeerd heb om afstand te bewaren tot mijn respondenten, voelde ik mij toch betrokken bij wat er verteld werd. Meer dan de helft van de vrouwen heeft tijdens het interview gehuild. Je wordt dan beroerd door hun verhalen, die soms zeer tragisch zijn.

Het voordeel van als Griekse een Griekse bevolking ondervragen is dat je een zekere voorkennis hebt over de Griekse cultuur. Je hebt een idee van wat er belangrijk is. Er zijn ook praktische voordelen aan verbonden. Ik heb een onderzoeksgroep benaderd die niet of moeilijk toegankelijk is voor wie de Griekse taal niet kent. Dikwijls spreekt de eerste generatie zeer gebrekkig Nederlands of Frans⁸. Als Griekse heb je ook makkelijker toegang tot de Griekse gemeen-

⁶ Er werden vijf mannen en vijf vrouwen geselecteerd.

⁷ Ook hier werden evenveel mannen als vrouwen onderzocht.

⁸ Op twee uitzonderingen na zijn alle interviews in het Grieks afgenomen en later (zo letterlijk mogelijk) naar het Nederlands vertaald.

schap. Ik kende de meeste mensen die geïnterviewd werden of zij kenden mijn familie, wat het vertrouwen bevorderde. Een laatste voordeel is dat je als Griekse de verhalen van de respondenten kunt toetsen aan verhalen die je over hen hoort. Regelmatig hoorde ik van mijn tussenpersonen verhalen die de getuigenissen van mijn respondenten in twijfel trokken. Hieruit blijkt dat je tijdens een interview niet kunt verwachten dat respondenten over hun problemen zullen praten, dat ze een open boek zullen zijn. Er bestaan verschillende niveaus van werkelijkheid: werkelijkheid zoals gepercipieerd door de respondenten en de werkelijkheid van de respondenten gezien door de bril van kennissen.

2. Kwalitatieve analyse

Bij de partnerkeuze van de *eerste generatie Griekse respondenten* valt op dat er geen significante verschillen zijn tussen de respondenten in Genk en Brussel. De Griekse respondenten in Genk en Brussel hebben ongeveer dezelfde geschiedenis achter de rug⁹. De groepsdruk bij de keuze van een partner komt grotendeels overeen met de beschrijving van de tradities bij de Turken, Marokkanen en Zuid-Italianen, waardoor de eerste hypothese wordt bevestigd. Op de traditionele Griekse partnerkeuze wordt hier niet ingegaan; zij zal beschreven worden aan de hand van de analyse van de tweede generatie.

Het meest opvallende resultaat van dit onderzoek is dat de groep Griekse migranten van de tweede generatie zich in Brussel anders profileert dan in Genk. Zowel in de opvoeding als in heel het proces van partnerkeuze volgt de tweede generatie in Brussel meer het traditionele patroon dan die in Genk. De Griekse gemeenschap in Genk kan dus wat betreft de partnerkeuze, in tegenstelling tot de vooropgestelde hypothese, als een meer open gemeenschap worden beschouwd dan die in Brussel.

De tweedegeneratie-onderzoeksgroep telt in Genk 29 personen en in Brussel 23¹⁰. Gemiddeld genomen hebben de mannelijke onderzoekspersonen

⁹ De meeste eerstegeneratierespondenten zijn in de jaren '30 en '40 geboren. Op één persoon na zijn ze allemaal afkomstig uit arme dorpen in Noord-Griekenland. De meesten hebben slechts lager onderwijs gevolgd. In een traditioneel dorp is er een geringe arbeidsspecialisatie: mensen oefenen gelijkaardige beroepen uit zoals landbouw, veeteelt, visvangst en huishouden..

¹⁰ Van de 52 onderzoekspersonen zijn er 35 in België en 17 in Griekenland geboren. Deze laatsten zijn op jonge leeftijd samen met hun ouders naar België geëmigreerd in het kader van het Belgisch-Grieks mijnakkoord (cf. supra). Zestien van de 52 respondenten (28%) hebben het middelbaar onderwijs niet afgemaakt. Er worden verschillende redenen aangegeven die tot het beëindigen van de studies hebben bijgedragen: trouwen, gebrek aan motivatie, economische redenen en traumatische gebeurtenissen. Bij de personen die hoogstens het middelbaar onderwijs hebben voltooid, valt op dat de studiekeuze in het algemeen aan de traditionele rolverdeling beantwoordt. Zo hebben twee meisjes in een huishoudelijke school gestu-

op dit moment een leeftijd van 36 jaar en de vrouwelijke onderzoekspersonen een leeftijd van 34,5 jaar. Dit betekent dat het proces van partnerkeuze bij hen gemiddeld genomen tien tot vijftien jaar geleden verlopen is. De uitspraken die over de tweede generatie gedaan worden, hebben dus betrekking op de jaren '80.

Bij de *opvoeding* van de kinderen van de eerstegeneratierespondenten in Brussel (meer dan vijftien jaar geleden) werd een onderscheid gemaakt tussen zonen en dochters. Meisjes werden strenger opgevoed omdat ze kwetsbaarder zouden zijn (voor de 'slechte' buitenwereld). Een meisje had ook niet de vrijheid om uit te gaan. De angst voor roddel en besmeuring van de naam zorgde ervoor dat meisjes grotendeels binnen zouden zitten tot aan het huwelijk. Van meisjes werd verwacht dat zij zich bescheiden, gereserveerd, onderdanig en kuis zouden gedragen. Om de eer van de familie te vrijwaren was het belangrijk dat ze maagd zouden blijven tot het huwelijk. Van hen werd geen initiatief verwacht bij de keuze van een partner. Meisjes kregen expliciet waarschuwingen tegen gevaren van de grootstad. Zonen daarentegen werd meer vrijheid gegund. Het lag in hun natuur om met verschillende meisjes om te gaan. Ze zouden ook sterker en minder kwetsbaar zijn dan meisjes. Over meisjes werd er gemakkelijker geroddeld dan over jongens. Vaststellingen die nog steeds zouden gelden, volgens de respondenten.

... Een meisje wordt sneller beledigd. Stel u voor b.v.: mijn kleindochter neemt een jongen mee naar huis en mijn kleinzoon neemt een meisje mee naar huis. Door mijn kleinzoon zou ik mij niet beledigd voelen, maar door mijn kleindochter wel als ze jongens naar huis meebrengt. Waarom moet ze jongens meenemen? Dat ze die gewoon wegjaagt, dat ik die niet voor mij zie, denk ik. Zo zijn de zaken bij ons. Dat zit gewoon in ons bloed, zo denken. Een meisje mag geen contact hebben met veel jongens. Één jongen mag ze hebben, niet meer. Jongens mogen zoveel meisjes hebben als ze willen...(R18)

... Op de wereld bestaan er goede en slechte mensen, we hadden schrik dat onze dochter met slechte mensen zou omgaan. Een man kan tegen een vrouw zeggen 'hé, kom eens hier, een koffie drinken'. Zo kunnen meisjes verdwijnen. Verder is er de drugs. Je kunt je kind zo verliezen. Daarom is het niet goed dat ze op straat rondhangen. Een jongen is een jongen, staat hoger dan een meisje. Voor een meisje hadden we schrik voor de schande. Een jongen maakt geen schande, kan zich veel meer permitteren...(R12)

deerd, drie meisjes volgden een secretariaatsopleiding, drie meisjes een opleiding tot kapster, en één meisje is etalagiste. Bij de jongens vinden we drie mecaniciens, één loodgieter en één bakker-slager. Zestien onderzoekspersonen hebben een diploma hoger onderwijs behaald, en wel in volgende richtingen: rechten (4), ingenieursstudies (2), architectuur (1), vertaling (2), informatica (2), mode (2), economie (1), cosmetica (1) en boekhouding (1).

Genk daarentegen vertoonde niet deze traditionele kenmerken. Geen enkele respondent heeft gewezen op een mogelijk verschillende opvoeding ten aanzien van jongens of van meisjes. Zowel jongens als meisjes kregen er de vrijheid om uit te gaan.

...Ik heb nooit iets van mijn kinderen verwacht en verwacht nog altijd niets van hen. Ik heb nooit een onderscheid willen maken tussen meisjes en jongens. Het was niet zo dat meisjes per se binnen moesten zitten en voor het huishouden zorgen en niet mochten studeren zoals bij ons...(R3)

Ook wat de wensen over de *ideale schoonzoon/-dochter* betreft, vallen er duidelijke verschilpunten op. In Brussel wilden ouders dat kinderen meer met Grieken omgingen en dat ze ook met een Griekse partner zouden trouwen.

...Mijn ideale schoonzoon/-dochter is een Griek(se). Ik denk niet dat iemand het gedeelte zal beweren. Als die dat toch doet, dan liegt die. Het is niet de basis, het allerbelangrijkste, maar ik geloof dat elke ouder een voorkeur heeft voor de eigen nationaliteit. We hebben het altijd tegen onze kinderen gezegd...(R19)

In Brussel werd en wordt er nog steeds expliciet gewezen op de voorkeur voor een Griekse partner. De legitimering werd/wordt gezocht in de cultuur, taal en religie.

...Ideale schoonzoon/-dochter is van Griekse afkomst. Ik zei tegen mijn zonen dat ze een Griekse moesten nemen, 'as ine me ena mati' (ook al heeft ze maar één oog). Grieken hebben meer respect voor schoonouders en meer zelfrespect (d.w.z. dat een vrouw met niemand praat, dat niemand haar aanraakt.) De kinderen wilden dat zelf ook. We zeiden dat dikwijls. Ze zijn allemaal met Grieken getrouwd... Belgen zijn 'vlameni' (stom): ze kunnen niet voor een huishouden zorgen, houden geen gezin bijeen, ze gaan weg, op stap, ... , ze zijn niet gereserveerd. We zeiden dat dikwijls en onze zoon hoorde het... (R12)

In Genk daarentegen werd er in het algemeen niet gekeken naar de nationaliteit van de partner. Ouders lieten kinderen hun eigen gang gaan. Ze leken weinig impact te hebben op de nationaliteit van hun schoonkinderen. Alleen werd er gewezen op moeilijkheden met een Turkse of Marokkaanse partner omwille van de religie.

...Ideale schoonzoon/-dochter? Mijn droom is dat mijn kinderen goed met hun partner kunnen opschieten. Dat is alles. Een goede job is ook belangrijk om goed te kunnen leven...(R3)

...We waren niet racistisch. We zeiden nooit waarom neem je een niet-Griek. Het belangrijkste was de liefde. De vriendin van mijn zoon was een Belgische. Ze was een heel goed meisje. Ik zei nooit het is een 'vreemde'. Ik hield van haar...(R5)

Als er gekeken wordt naar de concrete *partnerkeuze* van de kinderen, valt op dat de traditie in Brussel veel sterker bleef gelden dan in Genk. Zo speelden in Brussel de ouders nog altijd een belangrijke rol in de partnerkeuze van hun kinderen. Ouders konden in het algemeen een uitgebreide beschrijving geven van hoe hun kinderen hun partners hebben leren kennen. Bemiddeling kwam er ook dikwijls voor. In het volgend citaat wordt een (extreem) voorbeeld gegeven van hoever ouders kunnen gaan in de controle over de keuze van hun schoonkinderen.

... Hij was 25 jaar. We zeiden 'nu is het jouw beurt voor een meisje'. Een tante Koula zei later tegen ons: 'Ik heb een nicht in Griekenland, die een heel goed meisje is, ze is net als jullie dochter. Wil je zo iemand als dochter hebben?' 'Als ze op mijn dochter lijkt dan is het goed', zei ik. Ik heb dat tegen mijn zoon en man gezegd. Nadat mijn zoon een foto van haar (Eleni) gezien heeft, was hij onmiddellijk verliefd. Hij heeft toen een brief geschreven naar haar vader dat hij met haar wou trouwen. Ze hadden elkaar nog nooit gezien, behalve op foto. Koula heeft ook een foto van mijn zoon naar haar gestuurd. Zij heeft een brief terug geschreven dat ze van hem hield en ook met hem wilde trouwen. Zij was toen 20 jaar.

Wij (mijn man, zoon en ik) zijn toen in de zomervakantie naar het dorp van het meisje in Epirus gegaan. De vader van mijn schoonzoon was ook meegegaan. Eleni zat op het balkon. Toen ze mijn zoon zag, omhelsde ze hem. Ze dacht dat hij iemand anders was, haar neef. Ze streelde hem over zijn haren en vroeg zich af hoe hij zo veranderd was. Toen kwam ze naar mij en zei 'u herken ik niet'. Ik zei 'mij zul je ook wel leren kennen'. Ze wist wel dat we zouden komen, maar ze wist niet wanneer. We zijn toen naar binnen gegaan, maar haar moeder was er niet. 'Mijn moeder is weg', zei ze. We zeiden 'ga haar halen'. 'Hoe ga ik haar alleen halen, ik ben verlegen', zei Eleni. Meisjes gingen toen niet alleen naar buiten. We dachten toen 'dat is een meisje voor ons, dat is een goed meisje'. Toen ze binnen koffie ging maken, zag ik vanuit het venster dat ze de randen van het kopje mooi afveegde. Ik dacht 'dit is een goede huisvrouw'. Ik zei tegen Ilias 'haar moet je nemen, ze is een goede huisvrouw'. Ondertussen was haar moeder ook al gekomen.

Diezelfde dag hebben ze elkaar het woord gegeven. Ze hebben zich even afgezonderd om te kunnen praten. Hij zei 'ik houd van u, we kunnen een huis stichten' en zij zei 'ik houd ook van u, laten we trouwen'. Ze hebben toen afgesproken wanneer het huwelijk zou doorgaan, wie het zou betalen, enz...(R12)

Soms stelden ouders een partner voor die hun kinderen dan verplicht waren te nemen. Meisjes namen minder initiatief dan jongens om een partner te kiezen. Een goed meisje werd beschreven als een goede huisvrouw. Dikwijls kenden families elkaar al voor de partnerkeuze van hun kinderen. Soms trouwden kinderen met kinderen van vrienden van ouders.

...Hij was met zijn ouders bij ons gekomen om te praten over onze dochter. We kenden elkaar want we kwamen van hetzelfde dorp. Mijn dochter kende die jongen niet, toen hij voor het eerst met zijn ouders bij ons kwam. Mijn dochter wou hem niet. Ik had nog oude gewoonten. Vroeger als je met iemand uitging had je een

slechte naam, als je niet trouwde. Als je met iemand uitging zei men 'kijk eens met welke gast ze uitgaat...' Dat was een schande. Ik zei dus tegen mijn dochter 'kijk, je hebt hem nu leren kennen, jullie zijn samen uitgegaan, het is beter dat je nu met hem trouwt, dan zijn wij gerust en ook de mensen, zodat ze niet met jou lachen'. Mensen roddelen nogal. Als ze een meisje zien zeggen ze 'kijk die gaat uit met die en die...' Wij wilden niet dat er geroddeld werd, dus daarom heb ik haar meer verplicht om met hem te trouwen. Zij wou eigenlijk niet...(R18)

In het algemeen konden ouders de wensen die ze hadden over hun schoonkinderen aan hun kinderen 'opdringen'. Kinderen trouwden er ook systematisch meer met Grieken. De partners van de tweede generatie Griekse onderzoekspersonen in Brussel hebben de volgende nationaliteiten: er zijn zestien Grieken, drie Spaansen, één Fransman, één Poolse, één Belg en één Turkse¹¹. De gemiddelde huwelijksleeftijd van de vrouwelijke respondenten in Brussel is 18 jaar. Alle meisjes waren jonger dan twintig toen ze getrouwd zijn. De gemiddelde leeftijd voor mannen is 26 jaar. Ze waren allemaal boven de twintig toen ze trouwden.

In Genk daarentegen was de invloed van de ouders op de partnerkeuze van hun kinderen tanende. Jongeren kozen er zelf hun partners. Dikwijls leerden ze elkaar 'op stap' kennen. Ouders wisten ook niet hoe hun kinderen juist hun partner hadden leren kennen. Ze kenden hun schoonkinderen of schoonouders ook niet op voorhand. Bemiddeling was uitzonderlijk, en zelfs als ze voorkwam zeiden ouders dat ze hun kinderen de vrijheid gaven. Er werd hun nooit een partner 'opgedrongen'.

...Ik heb mijn kinderen de vrijheid gelaten met hun partner. Ze wilden allemaal zelf trouwen. Ik hou zeer veel van mijn Belgische schoondochter. Ik zal het eerste bord eten altijd aan haar geven. Ze is naar de Griekse school gegaan...(R8)

... Ik weet het niet juist waar ze elkaar hebben leren kennen. Ik vermoed ergens op stap in een dancing...(R4)

Terwijl in Brussel de meerderheid van de onderzoekspersonen getrouwd is met een partner van Griekse afkomst (16 van 23), is in Genk de minderheid met een Griek(se) getrouwd (9 van de 29). In Genk hebben de partners van de tweede generatie Griekse respondenten de volgende nationaliteiten: er zijn negen Belgen, negen Grieken, vier Italianen, drie Duitsers, een Fransman, een Spaanse, een Ier en een Marokkaanse. De gemiddelde leeftijd om te huwen was voor vrouwen 21 jaar en voor mannen 28 jaar. Volgende tabel geeft de nationaliteit van de partners van de tweede generatie vergelijkend weer.

¹¹ In het laatste geval spreken de ouders al een jaar niet meer met hun zoon omdat hij een relatie heeft met een Turkse.

Tabel 1: Vergelijking van de nationaliteit van de partners van de tweede generatie onderzoekspersonen in Genk en Brussel

	Genk	Brussel
Grieken uit Griekenland	7	11
Uit België	2	5
Andere migranten	11	6
Belgen	9	1

In Genk vonden meer gemengde huwelijken plaats. De tweede generatie schoot er niet beter op met Grieken dan met mensen van andere nationaliteiten. Als trouwen met iemand van Belgische afkomst beschouwd kan worden als een indicator voor integratie, kunnen we stellen dat de onderzoekspersonen in Genk meer geïntegreerd zijn in België dan de respondenten uit Brussel.

In Brussel wordt nogal veel waarde gehecht aan het vieren van een *verloving*. De meerderheid van de onderzoekspersonen heeft zich verloofd. De volgende respondent beschrijft wat er tijdens de verloving van zijn dochter gezegd en gedaan werd:

...Hij is dus samen met zijn ouders op bezoek gekomen en we hebben met elkaar gepraat. Ik vroeg toen aan mijn dochter of ze die jongen wilde hebben. Zij antwoordde met ja. Vervolgens stelde de vader van de jongen dezelfde vraag aan zijn zoon. Hij antwoordde ook met ja. We hebben hen toen onze zegen gegeven. Ik zei toen tegen mijn vrouw dat ze naar de keuken moest gaan en wat te eten en te drinken moest brengen. We hebben toen gedanst, gegeten en gedronken. We hebben zelfs onze buurman erbij gehaald met zijn vrouw en kinderen...(R17)

De verloving kreeg ook nog steeds een traditionele betekenis. De periode na de verloving kreeg een andere invulling dan de periode ervoor. Dikwijls werd de verloving door de ouders gezien als een zekerheid dat hun kinderen in goede handen waren. Daardoor kregen ze meer vrijheid om samen uit te gaan. Zich verlobben werd dan gezien als een manier om vrijheid te krijgen. In sommige gevallen echter kreeg het koppel weinig kansen om samen te zijn tot aan het huwelijk. Hier werd er door de ouders streng op toegezien dat hun kinderen hun maagdelijkheid tot het huwelijk bewaarden.

In Genk is de minderheid van de onderzoekspersonen verloofd. De verloving werd meer gevierd voor het ritueel dan voor zijn intrinsieke betekenis. Geen enkele respondent heeft gewezen op veranderingen na de verloving.

Negen van de tien respondenten in Brussel heeft gespaard voor een *bruidsschat*. De traditionele bruidsschat bestaande uit kleren, dekens, tapijten, ... werd vervangen door een investering in onroerende goederen. De meerderheid van de respondenten heeft gespaard voor een appartement voor de kinderen, in de buurt.

In Genk lijkt de bruidsschat aan waarde te hebben ingeboet. Slechts de helft van de respondenten heeft gespaard voor een traditionele bruidsschat. Eén respondente heeft gespaard voor een appartement voor haar kinderen.

Het *huwelijk als instituut* lijkt in Brussel zeer belangrijk te worden geacht door de respondenten. Van de 23 onderzoekspersonen zijn er achttien getrouwd. De rest heeft nog geen partner of is nog niet getrouwd. Slechts één onderzoekspersoon (advocaat) woont ongehuwd samen. Negen van de tien respondenten wijzen expliciet op het belang van het huwelijk. Ongehuwd samenwonen wordt door iedereen negatief beoordeeld. Er wordt gewezen op wettelijke, sociale, culturele en economische problemen.

...Ik zei het hun ook. Ik vond trouwen belangrijk. Waarom? We zijn geboren om te trouwen en om te sterven...(R16)

...Aaah, het huwelijk is heel belangrijk. Het huwelijk is voorbestemd voor alle goede mensen. Als iemand vrij is, denkt hij vrij; als iemand getrouwd is, verandert hij (omwille van zijn grotere verantwoordelijkheid)...(R11)

...Samenwonen vind ik niet goed. Ik beschouw die persoon niet als een mens. Trouwen is het minimum... (R12)

Vele ouders zijn bang voor mogelijke negatieve reacties vanwege de omgeving:

... Samenwonen? Samenwonen is niet gelijk aan samenwonen als gehuwd echtpaar. In deze tijd misschien wel. Maar het is niet juist en niet goed. Iedere ouder wil zijn waardigheid laten zien - dit wil zeggen, hij wil laten zien dat hij ervoor gezorgd heeft dat zijn kinderen getrouwd zijn. Als je een vriend hebt en je moeder vraagt je: 'wie is dat' en jij zegt 'een vriend van mij' ... - iedereen kan een vriend zijn. Als je getrouwd bent, zeg je 'het is mijn man' of 'het is mijn vrouw'. Hoe zal je je partner benoemen als je niet getrouwd bent: gewoon 'hij is mijn vriend'? Maar éénieder kan je vriend zijn. We zeiden dat tegen onze kinderen. Trouwen is de juiste weg. Ik wil weten dat mijn zoon of dochter getrouwd is met een welbepaalde persoon en met die persoon samenleeft. Er is meer zekerheid...(R15)

... Wij wilden niet dat er geroddeld werd. Daarom heb ik mijn dochter met meer aandrang ertoe aangezet om met hem te trouwen... (R18)

Ook in Genk lijkt het huwelijk hooggewaardeerd te zijn. Van de 29 respondenten zijn er 22 getrouwd en zes niet. Er zijn echter slechts drie respondenten die expliciet wijzen op het belang van het huwelijk. Vier respondenten stelden geen problemen te hebben met ongehuwd samenwonen.

... Samenwonen? Ik vond dat niet erg, ik ben in een moderne wereld gekomen en sta er niet bij stil ... (R9)

...Trouwden? Verloven? Ik laat mijn kinderen gaan. Ze zijn vrij en doen wat ze willen...(R9)

In het algemeen werd het huwelijk in Brussel door de ouders *gefinancierd* en georganiseerd. In Genk hadden vier respondenten niet meegefinancierd bij het huwelijk van hun kinderen.

In Brussel was er één respondente die de *huwelijksnacht* zeer belangrijk vond. Bij een dochter en een schoondochter heeft ze bloed op het laken gezien de dag na de huwelijksnacht.

...Van alle kinderen hebben we bloed gezien na de huwelijksnacht. We wilden dat. Ik vond dat belangrijk. Als het meisje niet tijdens de huwelijksnacht ontmaagd zou zijn, dan zou ik ook nog van haar houden, maar niet zoveel als wanneer ze dan pas ontmaagd was. Het hart is dan gebroken, het is een gebroken glas. Als ze maagd is, dan ben je trots. Het is niet iets om beschaamd over te zijn, het is natuurlijk. Eleni was 20 jaar toen ze ontmaagd werd. Ik zei 'bravo voor haar moeder die haar zolang maagd heeft kunnen houden'. Maar Eleni zelf was ook een voorzichtig meisje. Ze was een goed meisje - daarom hebben we haar ook genomen. We houden van haar en blijven van haar houden. We gooien liefde niet weg... (R12)

In Genk heeft niemand gewezen op het belang van de huwelijksnacht.

Traditioneel woont het koppel *na het huwelijk* in bij de ouders van de bruidegom. In Brussel werd deze traditie in ere gehouden. Zes van de tien respondenten stelt dat één of enkelen van hun kinderen boven of onder hen woont. Van twee respondenten zijn er nog geen kinderen getrouwd, maar een vrouw heeft al een verdieping klaarstaan voor wanneer één van haar zonen zal trouwen. Er wordt geen verschil in de behandeling van jongens en meisjes opgemerkt.

...Hij is nooit van huis gegaan. Hij woont een verdieping lager. Ik kan hem toch niet weggagen? We hebben altijd samen geleefd. We eten altijd samen. We doen niets apart. Na het huwelijk heeft ook een andere zoon ingewoond. Ze wonen onder mij. Het meisje woont nu ongeveer een jaar hier in Brussel.

Dit huis heb ik dus voor mijn kinderen gekocht. Drie verdiepingen. Beneden woont Charis, daarboven de jongste zoon en wij wonen helemaal boven...(R16)

In Genk zijn er twee respondenten die stellen dat hun kinderen bij hen hebben ingewoond. Dit kan echter niet worden gezien als een voorbeeld van traditioneel handelen maar als een vorm van marginaliteit.

Een mogelijke **oorzaak** van de verschillen tussen Genk en Brussel kan worden gezocht in de impact van de grootstad zelf. De grotere anonimiteit en het wantrouwen tegenover de stad zorgde en zorgt ervoor dat kinderen er meer geïsoleerd zijn dan in Genk. Ze brengen meer tijd binnenshuis met hun ouders door, waardoor die hun wensen meer aan hen kunnen opdringen. De als bedreigend ervaren buitenwereld doet mensen teruggrijpen naar de zekerheden van oude waarden en normen. Respondenten wijzen dikwijls op de gevaren die zouden bestaan in Brussel met drugs, "Marokkanen en Turken"... De kinderen - in de eerste plaats de meisjes - kunnen er niet zomaar op straat komen. Ze kunnen niet vrij spelen in de buurt. Een buurt is echter zeer belangrijk voor de integratie. Men schiet er immers op met mensen die in de omgeving wonen, en dat zijn mensen van verschillende nationaliteiten.

Twee respondenten die ik in Brussel geïnterviewd heb, zijn van Genk naar Brussel verhuisd. Ze leggen uit welke veranderingen de verplaatsing met zich meebracht:

...In Brussel is het leven anders. Ik ben de ganse tijd binnen. Je gaat naar de bakker, koopt een brood en keert dan terug naar huis. In Zwartberg en Waterschei is het beter leven. De lucht is er veel zuiverder dan in Brussel. Toen ik in Waterschei leefde, was ik veel vrijer. Het enige probleem was dat ik er veel moeilijker werk vond. In Waterschei ging ik regelmatig naar buiten. Je kon op café gaan, je kon naar Zwartberg gaan. In Waterschei en Zwartberg is het net zoals in Griekenland. Er zijn heel veel mensen die er hun moestuin hebben, hier in Brussel bestaat dat allemaal niet... (R17)

...In Zwartberg was het beter: open plaats, meer ruimte. Het is er zuiverder, ruimer. We leefden er meer buiten. Hadden daar meer gezelschap. We waren in Zwartberg altijd op straat, in parken, huizen, tuinen... Kinderen waren er ook vrijer. Ze mochten vrij spelen. We hadden een park in de buurt waar we met de kinderen naartoe gingen. We namen koeken mee en aten daar samen met burens. Kinderen speelden in de buurt. Er was ook niet veel verkeer. Hier is alles smaller, er is geen ruimte. Je kunt kinderen hier niet vrij laten. Je hebt schrik. Ik vind het veel beter daar in Zwartberg. Nu zou ik nog willen gaan, daar. Ik houd ervan omdat het een dorp is. Ik ben in een dorp geboren en heb altijd graag in een dorp gewoond. Daar is het verzorgd, zuiver. Hier is het smerig, vuil. Je kan hier niet lopen...

... In Zwartberg kenden we iedereen. We kenden daar de buurt. We hadden contact met de buurt. Alle Grieken waren er samen. Hier zijn veel Grieken maar verspreid. Daar was iedereen samen, iedere dag. De mannen gingen in de mijn werken en wij kwamen samen in de huizen van mensen tot onze mannen terugkwamen. Voor de kinderen is het daar beter, ze waren er vrijer. We hadden er goed gezelschap. We hebben het daar heel goed gehad (zowel man als vrouw)... (R15)

Kinderen in Genk werden vrijer gelaten dan in Brussel¹². De ouders hadden er geen schrik omdat het een kleine buurt was, gelijkend op een dorp in Griekenland. Buren speelden een belangrijke rol in Genk. Kinderen konden de hele dag buiten spelen, waardoor ze meer omgingen met mensen uit de buurt. Daardoor hadden ouders weinig impact op de kinderen. De invloed van buitenaf was groter dan die van de ouders. Dikwijls zeiden ouders in Genk ook: 'Wat kunnen we doen? Ze luisteren toch niet naar ons.'

In Brussel echter was en is het gevaarlijk en moet je goed op de kinderen letten. Toen de respondenten uit hun Grieks dorp naar Brussel kwamen, heerste er een wantrouwen ten opzichte van de buitenwereld. Het gevolg was dat kinderen meer tijd binnenshuis doorbrachten met hun ouders, waardoor de ouderlijke invloed ook groter werd. Door de grote anonimiteit gingen ze uitsluitend om met mensen die hun ouders kenden. De vriendenkring werd er eerder selectief gekozen en bestond meer uit Grieken. Daardoor konden de tradities gemakkelijker behouden worden. Bovendien wonen er in Brussel ook meer Grieken, waardoor er meer kansen zijn om met Grieken om te gaan. De dreiging van de buitenwereld zorgt ervoor dat tradities en gewoonten sterker behouden en beleefd worden.

Een andere mogelijke verklaring voor de verschillen is het feit dat in Genk de meeste Griekse mannen in de mijn gewerkt hebben. Als hypothese kan worden gesteld dat het samenwerken in de mijn met mensen van verschillende nationaliteiten ertoe heeft geleid dat Griekse mannen zich ontvankelijker opstellen tegenover niet-Grieken.

3. Slotoverweging

Uit dit artikel kan in de eerste plaats geconcludeerd worden dat er, wat de traditionele Griekse partnerkeuze betreft, sterke gelijkenissen zijn met Turken, Marokkanen en Zuid-Italianen. Op de tweede plaats kan gesteld worden dat, hoewel de eerstegeneratiemigranten van Genk en Brussel in Griekenland dezelfde geschiedenis achter de rug hebben, de tweede generatie in Brussel zich anders profileert dan in Genk. De verschillen komen enerzijds tot uiting in de manier waarop de eerste generatie haar kinderen opvoedt en in de verwachtingen die ze koestert ten aanzien van de ideale schoonzoon/-dochter. Anderzijds zijn de verschillen duidelijk zichtbaar in de concrete partnerkeuze van de tweede generatie. Er kunnen twee duidelijk verschillende types worden onderscheiden. Zowel wat de opvoeding en de wensen voor de ideale schoonkinderen als het proces van partnerkeuze betreft, volgden de onderzoekspersonen in Brussel

¹² Door de verstedelijking en het toenemend aantal Turken en Marokkanen kan hier mogelijk verandering in komen.

meer het traditionele patroon dan in Genk. Dit wordt in volgende tabel samengevat.

Tabel 2: Mate van traditionalisme van de tweede generatie Griekse migranten in Genk en Brussel

	Genk	Brussel
Huishouden	+	-
Opvoeding	-	+
Ideale schoonzoon/-dochter	-	+
Rol van ouders in de partnerkeuze	--	+
Verloving	-	+
Huwelijk als instituut	+	++
Financiering van het huwelijk	+	+
Huwelijksnacht	--	-
Inwonen na het huwelijk	-	+

-- helemaal niet traditioneel, - weinig traditioneel, + traditioneel, ++ zeer traditioneel

Op basis van het gevoerde onderzoek kunnen enkele traditionele opvattingen genuanceerd worden. In de eerste plaats kan erop gewezen worden dat Zuid-Italianen en Grieken op het vlak van traditionalisme grote gelijkenissen vertonen met *Turken en Marokkanen*, die dikwijls als problematisch worden gezien. Bij al deze groepen spelen de ouders en de familie traditioneel een belangrijke rol bij de partnerkeuze. De eer van de familie maakte dat meisjes zich onderdanig, bescheiden en kuis moesten gedragen. Dit heeft belangrijke consequenties voor de beeldvorming rond migranten. Dikwijls worden Turken en Marokkanen als een aparte categorie migranten beschouwd en worden de gelijkenissen met de andere migranten onderbelicht. Daardoor worden Turken en Marokkanen gestigmatiseerd. Andere migranten zelf wensen zich ook van hen te onderscheiden. Zij voelen zich door hun etnische affiliatie superieur ten aanzien van Turken en Marokkanen. Het wijzen op gelijkenissen tussen verschillende culturen kan bijdragen tot een respectvol, eerlijk en open discours over migranten, dat niet gebaseerd is op angstgevoelens maar op wederzijds begrip.

Vervolgens kan er ook met betrekking tot de *autochtone* bevolking op gemeenschappelijke achtergronden worden gewezen. Wanneer geluisterd wordt naar verhalen van oudere mensen, valt ook bij de autochtonen het (sociale) onderscheid op tussen mannen en vrouwen. Verder speelden vroeger ook bij hen ouders en familieleden een belangrijke rol in de keuze van een partner. Gelijkaardige verhalen worden verteld. Volgens Matthijs (1998:11-12) was in de jaren vijftig het huwelijk in België voor de meeste mannen en vrouwen een sociaal realiseerbare en verwachte mogelijkheid. Het huwelijk was voor iedereen

een hooggewaardeerd instituut dat men niet kon laten voorbijgaan. Het verleende aanzien en prestige. Het huwelijk markeerde de overgang van het gezin van oriëntatie naar het gezin van procreatie. De verhouding tussen mannen en vrouwen had een hiërarchisch karakter. De echtgenoot-vader was de centrale autoriteit. De identiteit van de vrouw was ondergeschikt. De taak van de vrouw was: dienen. Sinds de jaren '60 hebben algemene processen zoals toegenomen mobiliteit, arbeidsparticipatie van vrouwen, media en dergelijke voor veranderingen gezorgd. Vrouwen komen meer naar buiten waardoor de machtsverschillen tussen mannen en vrouwen verminderen.

Het verschil met de allochtone bevolking is dat de autochtone bevolking op een 'natuurlijke' wijze is kunnen evolueren. Zij is niet geëmigreerd. De allochtone bevolking is naar hier gekomen en heeft in reactie op de veranderende sociale context in België een migrantencultuur gevormd die door Van Dijk en Schoenmakers vergeleken wordt met een 'egelstelling'. Deze auteurs stellen dat de als bedreigend ervaren omgeving aanleiding geeft tot een defensieve opstelling, waarbij snel teruggerepen wordt naar de zekerheid van vertrouwde waarden en normen (Tennekes, 1990: 174). De migranten handhaven een aantal cultuurtrekken die in de lijn liggen van wat ze als essentiële religieuze of morele waarden hebben geïnterioriseerd. Het behoud van deze cultuurtrekken creëert tevens een gevoel van psychologische continuïteit en maakt een sociale reïncarnatie in het thuisland mogelijk (Roosens, 1985: 40). Van eerstegeneratiemigranten wordt gezegd dat ze de cultuur waarmee ze zijn opgegroeid in het land van herkomst (kunstmatig) willen behouden, wat de integratie belemmert. De egelstelling blijkt duidelijk uit het volgende citaat:

... De eerste Grieken zitten met taboes. Ze zeggen altijd 'nee, blijf er van af', 'Ik wil dat niet weten'. Ze hebben een angst om vooruit te gaan. Door het feit dat ze de taal niet hebben kunnen leren kunnen ze de plaatselijke bevolking niet volgen. Ze zijn gebleven zoals ze aangekomen zijn. In Griekenland verwachten ze te zien wat ze achtergelaten hebben, twintig jaar geleden...(R6)

Door in het gastland gewoonten en gebruiken te willen handhaven die in het land van herkomst werden achtergelaten, kan de eerstegeneratiemigranten zich na terugkeer vervreemd voelen van het land van herkomst. Sinds hun vertrek zijn er namelijk ook daar veranderingen opgetreden.

... Ik ben het hier gewoon en vind het fijn hier. Ik ben hier ook bijna veertig jaar. In Griekenland voelen we ons nog meer vreemd dan hier. We zijn daar meer vreemden. Man: 'Ja, dat is waar.' Vrouw: 'Iedereen zegt dat, niet alleen ik. Diegenen die hier in België of Duitsland gewoond hebben, voelen zich niet meer thuis in Griekenland... (R15)

Zowel Turken, Marokkanen, Zuid-Italianen, Grieken en Belgen hebben een gemeenschappelijke achtergrond wat de partnerkeuze betreft. Mensen uit verschillende culturen hebben veel meer met elkaar gemeen dan wordt voorgehouden. Het verschil tussen migranten en Belgen is dat Belgen niet geëmigreerd zijn en gemakkelijker konden evolueren. Migranten hebben als defensiestrategie geprobeerd de cultuur die ze hebben achtergelaten, te behouden.

Een derde manier om de stigmatisering en stereotypering van migrantengroepen op te heffen bestaat erin *binnen een bepaalde migrantengroep differentiaties* aan te brengen. Dikwijls wordt over migrantengroepen gesproken als over homogene groepen. Dit onderzoek heeft een aantal nuanceringen willen aanbrengen door Griekse migranten te onderscheiden naargelang hun woonplaats. Griekse migranten in Brussel blijken niet dezelfde gewoontes te hebben als hun tegenhangers in Genk. De stad wekt vaak positieve gevoelens op: ze wordt gezien als toonbeeld van veelheid, verscheidenheid, mode, consumptie, moderniteit, vrijheid, vooruitgang,... Maar dit is slechts een eerste indruk en een oppervlakkige benadering. In tegenstelling tot wat het klassieke discours over de stad beweert, is uit dit onderzoek gebleken dat de stad (Brussel) de Griekse migranten conservatief maakt. Bij de onderzochte groep in de stad heeft sociale controle geleid tot een conservatieve partnerkeuze. Grieken in Genk hebben meer elementen van de Belgische cultuur overgenomen dan Grieken in Brussel.

In plaats van de verschillen tussen autochtonen en allochtonen als uitgangspunt te nemen kan men zich richten op de heterogeniteit binnen de groep van allochtonen. Mensen uit éénzelfde cultureel milieu zijn meer verschillend dan men suggereert. Het verschil tussen allochtonen in de grootstad en allochtonen in een meer landelijke gemeente blijkt in dit opzicht bijzonder relevant. Grieken in Brussel ervaren hun omgeving als bedreigender en proberen als reactie daarop, hun gewoontes en gebruiken van vroeger te versterken. De Grieken in Genk vertonen verrassend veel gelijkenissen met de autochtone bevolking. In Genk worden er weinig sporen teruggevonden van de 'egelstelling'. Dit doet ons veronderstellen dat de huisvesting van migranten binnen een meer landelijke gemeente de integratie meer bevordert dan huisvesting binnen de stad. In dit onderzoek werd enkel een synchrone vergelijking gemaakt tussen Genk en Brussel, zonder rekening te houden met de evolutie van Griekse migranten in de tijd¹³. Verder onderzoek over de derde generatie kan uitmaken of

¹³ Ook de sociologische herkomst van de Grieken in Brussel is veranderd in de loop der jaren. De grootste groep Griekse migranten is rond de jaren '50 en '60 gekomen, in het kader van het Belgisch-Griekse akkoord inzake de aanwerving voor de steenkoolmijnen op 12 juli 1957. Het zijn ook deze mensen die ik ondervraagd heb. Ze zijn, zoals reeds gezegd (n.9), op één respondent na afkomstig uit arme dorpen in Griekenland. Leraren, EU-ambtenaren, mensen die hier maar tijdelijk zijn... heb ik niet ondervraagd.

de verschillen tussen Genk en Brussel nog steeds gangbaar zijn, dan wel afnemen.

Een andere manier om de 'egelstelling' te verlaten bestaat uit het aanleren van de taal. Het kennen van de taal van het gastland vermindert het gevoel van wantrouwen, waardoor de integratie bevorderd kan worden. Inburgeringscontracten waarbij migranten verplicht worden om een basiskennis van een taal van het gastland te verwerven, lijken in deze optiek niet onzinnig¹⁴.

Dikwijls wordt aan Turkse en Marokkaanse gezinnen verweten dat vrouwen er ondergeschikt zijn aan de willekeur van hun man. Dit is een abstract, westers uitgangspunt, dat geen rekening houdt met culturen waarin de groep voorgaat op de rechten van het individu. De identiteit van individuen wordt in Turkse en Marokkaanse gezinnen bepaald door een groepslogica. Vrouwen hebben geen individuele rechten, maar zijn wel beschermd door de groep. Individuele rechten en emancipatie zijn voor hen misschien niet van toepassing of onbelangrijk. Wanneer deze vrouwen zich willen emanciperen, lopen ze het risico dat de groep hen niet meer aanvaardt. De vraag die gesteld kan worden is wie hen dan zal opvangen en wie die emancipatie (autonomie) zal financieren. Daarom stel ik voor om de verschillende tradities en culturen als gelijkwaardig te beschouwen zolang vrouwen en mannen de rollen die ze innemen vrijwillig wensen te behouden¹⁵.

Panayota MOKOS

¹⁴ Inburgeringscontracten lijken mij moeilijk te verwezenlijken voor de eerste generatie, maar wel van toepassing voor de nieuwe generaties.

¹⁵ Hierbij wil ik mijn promotor Prof. Martens, Caroline Gijselinckx, Lesley Hustinx, Gert Verschraegen en Hans Neefs bedanken voor het kritisch nalezen van het artikel.

Bibliografie

- Adams, B. N. (1971) *The American Family: a sociological interpretation*. Chicago: Markham Chicago.
- Burr, W.R. (1979) *Contemporary theories about the family*. New York: Free press New York.
- De Hoog, C. (1974) *Partnerkeuze*. Amsterdam: SISWO.
- De Vries, M. & Schelven, W. (1987) *Ogen in je rug: Turkse meisjes en jonge vrouwen in Nederland*. Samson Alphen aan den Rijn.
- Engbersen, G. & Gabriëls, R. (red.) (1995) *Sferen van integratie: naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid*. Amsterdam: Boom.
- Esveldt, I. et al. (1995) *Migratiemotieven, migratiewerken en partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: NIDI Den Haag.
- Leman, J. (1982) *Van Caltanissetta naar Brussel en Genk: de ontwikkeling van een sociale praxis bij Siciliaanse migranten: een antropologisch onderzoek zowel in de streek van herkomst als in het gastland*. Leuven: Doctoraat departement Psychologie, Katholieke Universiteit van Leuven.
- Lievens, J. (1997) 'Kenmerken van gezinsvormende migratie', *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*, pp. 73-104.
- Lievens, J. & Reniers, G. (1997) *Stereotypen in perspectief. De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse minderheden in België*. IPD-working Papers, VUB & RUG.
- Lodewijckx, E. et al. (1997) 'Turkse en Marokkaanse gezinnen in verandering: de nuptialiteits- en vruchtbaarheidstransitie', *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*, pp. 105-137.
- Malcorps, D. (1983) *Ontmaskering van Cupido: partnerkeuze: analyse en poging tot synthetisering van sociologische en psychologische partnerkeuzetheorieën*. Leuven: Verhandeling departement Sociologie, Katholieke Universiteit van Leuven.
- Matthijs, K. (1998) *Sociologie van het hedendaagse gezin en andere leefvormen*, Leuven: niet gepubliceerde cursustekst.
- Patton, M.Q. (1987) *How to use qualitative methods in evaluation*. California: Sage Newbury Park.
- Roe, K. (1999) *Communicatiesociologie: publiek en effecten*. Leuven: niet gepubliceerde cursustekst.
- Smits, J. & Ultee, W. (1999) 'Occupational homogamy in eight countries of the European Union, 1975-1989', *Acta Sociologica*, 42 (1), pp. 55-69.
- Tennekes, J. (1990) *De onbekende dimensie. Over cultuur, cultuurverschillen en macht*. Leuven: Garant.
- Tönnies, F. (1963) *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.
- Uunk, W.J.G. (1996) *Who marries whom? The role of social origin, education and high culture in mate selection of industrial societies during the twentieth century*, Doctoraat: Katholieke universiteit Nijmegen.
- Yerden, I. (1995) *Trouwen op zijn Turks. Huwelijksprocedures bij Turkse jongeren in Nederland en hun strijd om meer inspraak*. Utrecht: Van Arkel.